

Een waterliniepretpark met natuurfunctie

Ruimte voor ecologisch beheer op een van de drukst bezochte forten van de Waterlinie

Nederland telt ruim zeventig forten. Stuk voor stuk zijn het plaatsen waar natuur, historische en recreatieve waarde elk om aandacht schreeuwen. Fort bij Vechten, onder de rook van Utrecht, is een van de meest intensief gebruikte vestingen van de Hollandse Waterlinie. Het biedt plaats aan festivals en congressen, een museum, een permanente tentoonstelling en tal van tijdelijke huurders. Dat hele circus wordt in stand gehouden door een nuchtere 'purist' die zich, niet zonder succes, hard maakt voor het behoud van historische authenticiteit en ruimte voor ecologisch natuurbeheer.

Auteur: Paul van der Sneppen

Marc Bax ontvangt een slordige honderdduizend bezoekers per jaar. Zijn gasten variëren van jonge festivalbezoekers, die elkaar tijdens het Mumbai Color Festival op de beats van elektronische dance met kleurpoeder bekogelen, tot leden van de Zoogdierenvereniging, die sluipend en fluisterend vleermuizen tellen in het reduct, een binnenvesting op het fort die grotendeels is gereserveerd als overwintering voor nachtdieren.

Bax jongleert met belangen. Hij is in dienst van Stichting Werk aan de Linie, onderdeel van de Nieuwland Holding, de pachter van het fort.

Daarnaast heeft hij te maken met de provincie Utrecht, de gemeente, Staatsbosbeheer, tijdelijke huurders, permanente huurders, de Zoogdierenvereniging en nog tal van andere belanghebbenden. Hij moet iedereen faciliteren en tevreden houden.

Belangen

Toch levert dat niet veel belangenconflicten op, als we de fortbeheerder mogen geloven. Bax heeft het hart op de tong en dat maakt zijn verhaal geloofwaardig, zelfs voor een kritisch toehoorder. Des te

opmerkelijker is het dat hij, als hij over het managen van al die tegengestelde belangen spreekt, de indruk wekt dat het allemaal een koud kunstje is. 'Het stelt niet zo veel voor. Als ik het kan, kan iedereen het', stelt hij nuchter.

Daarmee lijkt de fortbeheerder zichzelf echter tekort te doen. Het beste bewijs van zijn succes als intermediair is dat Bax oprecht tevreden lijkt over hoe hij, met alle wensen en belangen, steeds uit de verschillende onderhandelingen komt. Er is geen spoorje chagrijn te bespeuren in zijn verhalen. 'Er is draagvlak voor mijn aanpak. Ik krijg veel speel-

7 min. leestijd

ACHTERGROND

De oude boot komt uit de eigen portemonnee.

ruimte om mijn eigen stempel te drukken op het beheer van het fort', stelt hij tevreden.

Purist

Als zelfverklaard 'purist' maakt Bax zich vooral hard voor het behoud van de historische authenticiteit van het fort en voor ecologisch natuurbeheer. Hoe zoiets in zijn werk gaat, laat zich mooi zien in de totstandkoming van de permanente tentoonstelling 'Lummelen in de Linie'. De expositie vertelt hoe soldaten in de Eerste Wereldoorlog hun stationering op het fort beleefden. Het initiatief komt van de provincie Utrecht, die in een publiekprivaat samenwerkingsverband met Staatsbosbeheer en Stichting Werk aan de Linie betrokken is bij de exploitatie van het fort. Bax stond niet meteen te springen bij het idee dat er in het reduit een permanente tentoonstelling zou komen. 'Het reduit is behoorlijk onaangestaan. Dan komen er plots kunstenaars met wilde ideeën en architecten en aannemers die van alles willen met het gebouw. Ik schrok behoorlijk van die plannen.' Bax wil de binnenvesting zo authentiek mogelijk houden. Wie een rondgang maakt door het gebouw, komt verweerde en vermolmd luiken tegen, bladderende verf en grote vlokken mineralen die met het vocht uit de bakstenen muren treden. 'We houden het in stand, maar we gaan niet restaureren.' Hier en daar zijn gaten in de muren geboord, die als overwintering dienen voor de vleermuizen. 'En zelfs daar had ik tijdens het boren mijn aarzelingen bij. Enerzijds is het een mooi onderkomen voor een waardevol beestje. Anderzijds sta ik met mijn boor wel een mooi historisch gebouw te vernielen.'

Touwtrekken

Op het moment dat de provincie haar wens kenbaar maakt om een permanente tentoonstelling

in het reduit in te richten, begint het touwtrekken. Alle betrokken partijen, van de provincie tot de Zoogdierenvereniging, Staatsbosbeheer en de brandweer, gaan met elkaar aan tafel, met Bax aan het hoofd. Bax maakt zich hard voor het behoud van de historische waarde van het gebouw. Van de brandweer moet het veilig zijn voor bezoekers; die wil groen oplichtende wegbewijzing bij de nooduitgangen. De Zoogdierenvereniging is tegen groen licht: daar worden vleermuizen ongelukkig van, zeggen ze. Ze pleiten voor amberkleurige noodverlichting. En ondertussen staan de makers van de tentoonstelling te popelen om, zeer tegen de wens van Bax, de muren bont te beschilderen. Het lijkt een gordiaanse knoop van tegengestelde wensen en belangen. Toch is Bax achteraf heel blij met het resultaat van alle onderhandelingen. 'We zijn eruit gekomen. De noodverlichting is rood geworden. De vleermuizen komen nog steeds logeren en hun aantal groeit zelfs. De kunstenaars hebben onzichtbare, fluorescerende verf gebruikt die oplicht onder speciaal licht. Verder wordt gebruikgemaakt van projecties op de muren en een begeleidende stem uit een luidsprekersysteem, die de bezoeker door de expositie leidt. De tentoonstelling spreekt tot de verbeelding van de bezoekers. De ingrepen, daarentegen, zijn minimaal invasief. Als ik wil, kan ik het hele zaakje in een paar uur opruimen, zonder dat het zichtbare sporen achterlaat in het gebouw.'

Wapenspreuk

'Zo min mogelijk ingrijpen', is de steeds terugkerende wapenspreuk van kasteelheer Bax. Dat geldt ook voor de wijze waarop hij de natuur op het fort bestiert. 'Minder maaien en minder zagen. Je ziet veel dode bomen, maar dood hout leeft ook. Er zitten spechten in en het wemelt er van de beestjes.'

Marc Bax

Wel dringt zich de vraag op of het *minder-is-meer*-beleid van de fortbeheerder niet uit nood is geboren. Bax bestiert het vestingcomplex immers met slechts 2,8 fte aan vaste medewerkers. 'Ikzelf ben een groot deel van mijn tijd kwijt aan het management en machineonderhoud. Met management doel ik ook op de verschillende vergaderingen met de provincie, Staatsbosbeheer en andere belanghebbenden. Dan gaat nog een hoop tijd aan de instandhouding van de digitale techniek in het museum.' De overige vaste medewerkers, 1,8 fte, krijgen hulp van drie mensen die op basis van arbeidstherapie hun steentje bijdragen. Met die krappe personeelsbezetting verzorgt Bax maar liefst 17 hectare fortterrein, een fors parkeerterrein en de nabijgelegen permanente tentoonstelling Castellum Fectio, samen ook nog eens goed voor zo'n zes hectare.

Minimalistisch

Toch ligt die beperkte personele bezetting volgens Bax niet ten grondslag aan zijn minimalistische visie op natuurbeheer. 'Dat kun je niet stellen, want minimalistisch is in dit verband lang niet altijd minder arbeidsintensief. Ecologisch maaibeheer, bijvoorbeeld, is veel arbeidsintensiever, handwerk bijna. De grootste machine die we daarvoor inzetten, is een messenbalk van een meter breed. De rest doen we met elektrische bosmaaiers.' Een van zijn kroonjuwelen op het terrein is een wilde orchidee. 'Het is nu nog wat te vroeg, maar ik denk dat we hem weer gaan zien dit jaar. Het is niet zo'n heel exotisch plantje, hoor, maar we hebben hem helemaal op eigen kracht hier gekregen. Dat vind ik leuk. Ik had natuurlijk wat zaad van een ander fort kunnen halen en hier verspreiden, maar daar doen we hier niet aan. Dat vind ik vals spelen.'

Bij voorkeur kleine elektrische maaiers.

Verschraling

Het floreren van de orchidee op het fort is het resultaat van het ecologisch natuurbeheer waarvoor Bax zich graag hard maakt. Vooral het maai-beheer speelt daarin een belangrijke rol. Hij maait tweemaal per jaar. 'De kunst is om plantjes die anders niet doorkomen een kans te geven. In Nederland met zijn voedselrijke grond doe je dat vooral door de bodem te verschralen. Het liefst maken we de bodem zo schraal dat zelfs de grassen het voor gezien houden. Als we dan vervolgens iets zien opkomen wat we interessant vinden, dan maaien we daar keurig omheen, zodat het plantje de kans krijgt om zich te vermeerderen.' Op die manier heeft Bax op Fort De Bilt, waar hij en zijn team jarenlang het maaiwerk deden, een goede voedingsbodem gekweekt voor de kleine ratelaar, een plantje dat parasiteert op grassen. 'Toen we dat plantje daar voor het eerst aantroffen, waren we er heel zuinig op. Inmiddels ligt er een heel veld met ratelaar. Doordat er nauwelijks meer grassen staan, krijgen nu ook andere bijzondere plantjes de ruimte, daar.'

Teletubbie-land

Die passie voor biodiversiteit kan Bax op zijn 'eigen' fort niet overal botvieren. Als hij het reëdukt verlaat, wijst hij op een brede betonnen rand in de bodem. 'Hier is de grens tussen ecologisch natuurbeheer en gazonbeheer.' Hij staat op het dak van het in 2015 opgeleverde Nationaal Waterliniemuseum. Een strak gemaaid gazon strekt zich uit over het hele perceel, waaronder jaarlijks veertigduizend

Niemand verwacht zo'n complex modern gebouw achter de oude vestinggevel.

bezoekers in een gloednieuw gebouw uitgelegd krijgen hoe de Hollandse Waterlinie is aangelegd en als verdedigingswerk fungeerde. Het museum is helemaal geïntegreerd in de oude vesting. Van buiten bezien vermoedt de bezoeker geen complex, modern bouwwerk achter de vestinggevels. Wie op het dak staat, ziet alleen gras. 'Hier is strikt gazonbeheer voorgeschreven. Niet helemaal mijn smaak, zo'n Teletubbie-land, maar de architect wil het zo, dus dan doen we dat.' Even verderop, aan de andere zijde van de betonnen afbakening, woekert de vrijgevochten natuur uitbundig, alsof ze een lange neus wil maken naar het met militaire precisie gemaaid gras boven op het Waterliniemuseum.

Maaierwerk

Toch hoort kort gras vandaag de dag een beetje bij de aanblik die mensen gewend zijn van vestingwerken. Het maaiwerk op de steile hellingen is vaak bewerkelijk. Beheerders zoeken vaak creatieve oplossingen. 'Vesting Naarden heeft het lang gedaan met Hollandse geiten, maar ook die laten sporen achter', weet Bax te vertellen. 'Veel forten kiezen daarom voor ecologisch beheer: twee keer maaien of zelfs helemaal niet meer.' Dat laatste vindt de fortbeheerder van Fort bij Vechten niet aanbevelenswaardig. 'Ook bij ecologisch beheer moet je ingrijpen om de natuur in een bepaalde toestand te houden. Anders eindig je met alleen maar brandnetel. Denk daar nog een paar hoge struiken met veel schaduw bij, en op de bodem groeit helemaal niets leuks meer.' Fortbeheerders die voor een strakke aanblik kie-

zen, moeten vaak de authenticiteit van hun fort aantasten om met het juiste materieel overal te kunnen komen. 'Ze moeten onderhoudspaden aanleggen of ze hebben heel specifiek materiaal nodig.'

Taludmaaier

Bax kiest voor het laatste. Hij werkt met kleine elektrische maaiers, elektrische bosmaaiers of een kleine messenbalk. Tijdens de demonstratie voor taludmaaier die Stad en Groen vorig jaar oktober organiseerde op Fort bij Vechten, heeft Bax zijn oog laten vallen op een taludmaaier van Milati Grass Machines uit Papendrecht, de Agria 9600. 'Die machine heb ik uitgedaagd op onze taluds. Het apparaat kreeg het voor elkaar om zonder verankering en zonder bodemschade over de hele lengte heen en weer te rijden en te maaien. Dat was een succesvolle demo, wat mij betreft. Ik overweeg er eentje aan te schaffen.'

Bij dat laatste, de inkoop, toont Bax zich overigens een prudent schatmeester. Dat blijkt wanneer hij zijn laatste aanwinst toont, een boot die hij heeft aangeschaft voor het onderhoud van de grachten. Hij zocht al lang een sterke platbodem met een krachtige motor. Het vehikel wordt onder meer ingezet bij het zagen en afvoeren van bomen en takken, waarbij er een platform met een groot drijfvermogen aan de boot bevestigd wordt. Zwaar werk, dus.

Gok

Als Bax, na jaren vergeefs zoeken, via een kennis geattendeerd wordt op een stokoude stalen boot met een dieselmotor, besluit hij de gok te wagen. Hij koopt de boot voor achthonderd euro. Even later laat hij zich ontvallen dat hij die aankoop uit eigen zak heeft gefinancierd. 'Ik ga niet zo'n gok aan met andermans geld. Het ding was oud en lek en we hebben er flink aan moeten lassen en sleutelen om hem gebruiksklaar te krijgen.' Veel grote dromen heeft de fortbeheerder niet. Gevraagd wat hij zich nog zou wensen, moet hij lang nadenken. 'Ik kan hooguit bedenken dat ik iets betere infrastructuur op het terrein zou willen. Ik denk dan aan meer toiletten voor de gasten en een goede, droge opslag- en werkplaats voor het materieel. Meer niet, eigenlijk. We roeien met de riemen die we hebben. Dat vind ik wel best, zo.'

Be social

Scan of ga naar:

www.Stad+Groen.nl/artikel.asp?id=41-6748